

PEST ÉS BUDA

Egy müncheni orvosi szaklap kiadójának fejébeszállott a kulturfőlény és állandóan *Ofenpestre* címezgeti Budapestre szóló leveleit. A minap erről írt cikket *Herczeg Ferenc*, aki azt ajánlja, hogy ne törődjünk a német szaklap ízléstelenkedéseivel. *Herczeg Ferenc* nek igaza van. Még csak azt tennők hozzá, hogy a magyar orvos urak ne járassanak olyan idegen lapot, melynek a szerkesztője és kiadója többszöri figyelmeztetés és helyreigazítás után sem hajlandó megtanulni, hogy mi a neve a magyar fővárosnak, amelyet egy másik német feleségéhez szóló leveleiben már 1852-ben „Buda-Pest”-nek írott. Pedig ez a másik német *Bismarck* volt.

Azt is mondja *Herczeg Ferenc*, hogy változtassuk meg fővárosunk nevét, mely annyi félreértésre ad alkalmat. De az efféle névvaltoztatással jó vigyázni. *Pulszky Ferenc* írja, hogy gróf *Széchenyi* István a múlt század harmincas éveiben mellett agitált, hogy *Honderű*-nek nevezzék el Budapestet és csak akkor mondott le az ötletéről, mikor *Eötvös József* figyelmeztette, hogy a franciák a *Honderű* hallatára „*Honte des rues*”-re fog-nak gondolni, ami magyarul annyit tesz, hogy „az utcák szégyene”.

Aquincumtól Budáig

Különben sem könnyű dolog az ilyen névvaltoztatás. Mi legyen a város új neve? Buda? Dehát miért Buda és miért nem Pest?! Erre az a felelet, hogy mindkét név szláv eredetű szó és mindkettő *kemencét* jelent. A német telepesek állítólag azért nevezték volna Budát *Ofennek*. Ha pedig Pest csakugyan *kemence*, Buda pedig *Ofen*, akkor Budapest annyi, mint *Kemence-Kemence*. Majdnem úgy hangzik, mint *Baden-Baden*.

Hát nem egészen így áll a dolog.

Kétezer év óta laknak azon a területen melyen ma Budapest áll. Különböző korszakban, más és más nép épített itt várost. Nemelyik városnak még a nevét sem ismerjük.

Falát, tapogatódzik a tudomány is. Amit tudunk, azt az archeológusoktól tudjuk, kik egyet-mást leolvastak a föld mélyéből kiásott sírkövekről, mérföldmutatókról. Ki-ókumlálták a cserepekből, torzókból. Az újonnan jött népek elpusztították a régebben itt lakók házait s újakat építettek. De minden korszak máshol keresett magának város helyet. Az egyik Aquincum helyén a másik Pest mai területén; a harmadik felhúzódt a Várhegy tetejére.

Ma már tudjuk, hogy Aquincum helyén római légió táborozott és a római katonaváros szomszédságában az idők folyamán egy nagy iparúzó polgárváros támadt. Azonban csak 1778-ban állapította meg *Schönwiesner* István, a budai egyetem tudós jezsuita professzora, hogy ezt a római várost Aquincum-nak hívták.

Az archeológusok a római kultúra nagy-szerű emlékeit bányászták ki a föld mélyéből az aquincumi ásatások idején. *Kuzsinszky* Bálint megkapó közvetlenséggel írja le, hogy milyen volt ez a római város. Bár a pap-földi városrész úgylátszik másodrendű jelentőséggel bír — mondja *Kuzsinszky* — mégis a mai nagyvárosok mintájára épült. Épület épület mellé sorakozik. Tág udvarokról, kertekről itt szó sincs. Az utcák kövezve voltak. Nagy polygon mészkölapok fedték a földet. A szélesebb uccák mindkét oldalát míg a keskenyebbeknek csak egyik oldalát szegélyezik csatornák, melyek az ucca vizét levezették. A gyalogjáró egy szinten feküdt a kocsiúttal. Az utcán kerékvetők sora védte meg a gyalogjárókat attól, hogy a kocsik kárt ne tegyenek bennök. Az egyik ucca mindkét oldalán boltok sorjázta oszlop tornáccal. Különben az uccára nyíló épületek homlokzata kevés változatosságot mutatott. A lakóházaknak nem volt utcára nyíló ablak sora. A síma falakat a kapubejárat törte meg. A rómaiak Óbuda területén úgyszólván kizárólag termés mészkőből építkeztek, melyet a szomszédos kőbányákban törtek. A téglát, bármilyen kitűnő volt: nemigen vették igénybe. Azonban van szilárdan építkeztek, hogy az idők mostohasága máig sem igen tudott erőt venni a falakon, noha a régi veduták szabadon állanak. Belső kilátás

dolgaiban azért a legigénytelenebb külsejű épület is sokkal több csínt és ízlést árult el, mint ahogy képzelnénk. A falak vakolva voltak, melyeket többé-kevésbé gondosan készült falfestmények tarkítottak. De volt vízvezetékük, melegített levegővel fűtött népfürdőjük, cirkuszuk és vízi orgonájuk azoknak a rómaiaknak, akik egykoron Óbuda helyén építettek várost.

Mennyi érdekes emléke ez egy 1800 esztendő halott városkultúrájának és ezt az egykor virágzó római várost pusztították el azok, akik a római légiók nyomában jöttek és ennek a virágzó római városnak a nevét el tudták felejteni az emberek. Pedig a magyarok bejövetelkor látták Óbuda mezején a terjedelmes város romjait. Erről írja krónikájában *Kun László* királyunk kortársa, *Kézai Simon*, hét-nyolcszáz évvel a hunok itt lakta után, hogy a hunok átkelvé a Dunán, *Sicambria* nevű városban telepedtek meg. Etele vagy Attila nevű királyuk megöli bátyját, Budát és megparancsolja, hogy senkise merje többé *Sicambiát* másképp nevezni, mint Etele várának. A német telepesek csakugyan *Etzölbuk*-nak nevezték, de a hunok és magyarok máig is Óbuddának nevezik.

Kézai krónikája nyomán így két szárnyra a legenda *Sicambiáról* és *Budáról*. Mátyás király kortársai, *Thuróczy* és *Bonfini* szintén átveszik a *Sicambria* nevét, de *Lazius*, I. *Ferdinánd* katonaeorvosa, azt erősítgeti, hogy *Herculem*-nek hívták azt a római várost, mely egykor Óbuda helyén állott. *Ptolomeus* térképe pedig *Curta* nevű római várost sejtet Óbuda helyén. Ellenben gróf *Marsigli*, a kitűnő olasz kartografus, lotharingiai *Károly* hadimérnöke, Budavár visszafoglalása után, 1726-ban megjelent könyvében már Aquincumot emlegeti, míg végre 1778-ban *Schönwiesner* István be is bizonyítja, hogy a római város, mely valamikor *Krisztus* születése után a III—IV. században Óbuda helyén állott, csakugyan Aquincum volt és mindaz, amit *Bonfini* *Sicambiáról* mesél, merő koholmány.

Kelták Pesten

De nemcsak az tisztázódott, hogy Aquincumnak hívták a római várost, hanem az is, hogy ennek a városnak nem is a római katonák, hanem a korábbi telepesek, a kelta eredetű *eraviskusok* adtak nevet. Az „ak” szó keltául vizet jelent és a kelta Aquincum után nevezték a rómaiak nyomába lépő szláv telepesek Budát Budának, mely eredetileg nem is Buda, hanem „voda” lehetett, ami magyarul vizet jelent és nem kemencét.

Kalandos az élete-sora a Pest szónak is.

A mai Belváros közepén a római időkben Castellum állott, amelynek falmaradványait a régi piarista ház helyén két esztendővel ásatta fel Nagy Lajos, az aquincumi muzeum igazgatója. De már 1898-ban az eskütéri hídfő alapozásakor nyolc méter mélységben az egykorú pesti várfal kerek tornyának alapfalaiiban 27 darab római domborműves követ találtak. 1914-ben viszont ugyancsak a régi piarista ház lebontásakor olyan földalatti légfűtő berendezésre bukkantak, mint amilyen az óbudai flóriántéri római korból való fürdő. De egyéb jelek is azt bizonyítják, hogy a mai Belváros területén egykor római katonák táboroztak. A belvárosi plébánia templom tájéka a legalkalmasabb hely volt a Dunán való átkelésre. Ahogy egyből-másból következtetni lehet, a régmúlt időkben a Belváros környéke lápos-mocsaras vidék lehetett, tavaszi olvadáskor és őszi esőzések után megdagadtak ezek a mocsarak és természetesen védelmet nyújtottak a pesti rév lakóinak. Hgy Pest egy láncszem lehetett a római haderő védelmi rendszerében, ez is amellet szól, hogy nagyon régen Pest még szigeten feküdt. A Dunának egy ága ölelte körül és ezt a Dunaágot többi közt a Rákos-patak táplálta. *Rogierius* nagyváradi kanonok és spalatói érsek, aki „*Carmen miserable*”-jében megírta a tatárjárás történetét, azt mondja, hogy az ő idejében már város volt Pest. Nagy és gazdag város. A tatárjárás után IV. Béla király 1244-ben új privilegiumokat adott Pestnek, melynek új telepei azonban felhúzódtak a lápos Pestről a Várhegyre, melyet ezután „*Pestújhegynek*” (mons novus Pestiensis)

neveztek és megvetették a mai Buda város alapjait. A később beszívargó német telepesek *Ofennek* kezdték nevezni Budát.

A tudósok egy része azt mondja, hogy Pest szláv eredetű és azt jelenti, hogy *kemence*. A németek ezért fordították volna le a Pest szót *Ofenre*. A „kemence” szó a tudósok kombinációja szerint azért ragadt volna rá, mert a meleg források gőze folyton párolgott Pest földjéből. Ötletesnek talán ötletes ez a magyarázat, de viszont nagyon nyomatékos okok vannak, amelyek amellet szólnak, hogy Pestet Pestnek nem a szláv telepesek, hanem már a rómaiak előtt az az *eravisk* nevű kelta törzs nevezte el, mely a római foglalás előtt itt lakott. Ennek a magyarázatnak az az alapja, hogy *Claudius Ptolomeus*, a híres görög csillagász és kartografus, *Krisztus* után a II. század második felében megrajzolja Pannónia térképét és ezen a térképen egy *Pession* nevű város helyét kb. a mai Pest tájékán jelöli meg. Sokan vannak, akik nem tartják helytállónak ezt a magyarázatot, de *Rómer Flóris* nagyon kardoskodott mellette. Viszont *Salamon Ferenc* kiszámította *Ptolomeus* térképmagyarázata alapján, hogy ez a bizonyos *Pession* nem is Pest, hanem *Nagykörös* helyén feküdt. *Salamon Ferenc* azzal argumentál, hogy *Ptolomeus* szélességi fokai sehogysem stimelnek Pest szélességi fokaival. De erre van egy kontra argumentum: az, hogy *Ptolomeus* — tévedett. A görög tudós *Alexandriából* mérte le a világot és rajzolta bele a térképébe. Pesthez olyan közel esik *Nagykörös* és olyan messze esik *Alexandria*! Há! csoda, ha elvétette! Hogy melyik tudósnak van igaza, melyiknek nincs: azt persze ma nehéz eldönteni. Annyi azonban bizonyos, hogy Olaszországban a *Battipaglia-Reggio* vasútvonal mellett *Nápolytól* délre van egy *Pesto* nevű város, melynek valamikor *Paestum* volt a neve. Erről a városról fel van jegyezve, hogy az ókori *Sibaris* gyarmattelep volt *Lukánia* nyugati partvidékén. Eredetileg *Posedonia* volt a neve és a *Silarus* folyó torkolatánál alakult. De lakói a mocsaras talaj miatt beljebb húzódtak. *Krisztus* e. 340 körül a *Lukánok* hódították meg a telepet, mely lassanként elvesztette görög jellegét. *Krisztus* után 871-ben a saracénok elpusztították, helyén azonban még ma is templomok, bazilikaszerű oszlopcsarnok és vízvezeték áll. Volt idő, mikor az olasz *Paestumot* is kelták lakták és élete folyása sokban hasonlít a mi Pestünkéhez. Ez is mocsár mellett feküdt, mint hajdan a mi Pestünk s azért kapta a nevét, mely keltául mocsarat jelent.

Pásztor Mihály